

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Юридичний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра публічного управління та адміністрування

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри публічного
управління та адміністрування,

д. держ. упр., професор

Володимир ЄМЕЛЬЯНОВ

“ ” 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

ОСОБЛИВОСТІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Керівник:

К.ю.н., доцент

Валецька Оксана Валеріївна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

ст. викладач

Верба Світлана Миколаївна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав:

студент VI курсу групи 635МЗ

Чередніченко Віталій Андрійович

(П.І.Б.)

Спеціальності:

281 «Публічне управління та
адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Державна служба»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.	
ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА СЛУЖБИ» ТА «ДЕРЖАВНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ»	
1.1. Теоретико-правові засади державної служби.....	7
1.2. Правовий статус державного службовця.....	13
РОЗДІЛ 2.	
ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	
2.1. Поняття та правове регулювання пенсій державних службовців.....	27
2.2. Аналіз пенсійного забезпечення державних службовців.....	32
РОЗДІЛ 3.	
СУЧАСНИЙ СТАН ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	
3.1. Особливості пенсійного забезпечення в умовах воєнного стану.....	40
3.2. Пенсійне забезпечення державних службовців у державах світу.....	49
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із очікуваних результатів реформування державного управління в нашій державі на 2022-2025 роки, що зазначено у Стратегії реформування, є формування системи політично-нейтральної та професійної публічної служби, яка буде повністю орієнтована на захист інтересів громадян (громадянського суспільства). Стратегія визначає, що підвищення престижу нашої держави в якості роботодавця, її конкурентоспроможності, а також можливості залучити та утримати найбільш кваліфікованих фахівців на державній службі можливо при дотриманні низки вимог, серед яких є вимога реформування системи оплати праці, встановлення конкурентного рівня заробітної плати та посилення рівня соціального захисту державних службовців.

Реформа системи державного управління втілюється з дотриманням Європейських стандартів адміністрування, які були розроблені та викладені у Програмі підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (Програма SIGMA) та закріплені у документі «Принципи державного управління». Основним гаслом принципів є залежність здатності держави впроваджувати та надавати якісні послуги громадянам від доброчесності, професіоналізму та компетентності своїх державних службовців, якими керують відповідно до міжнародних стандартів та практики ЄС. Ці стандарти включають не тільки прозорість та рівність у кар'єрному зростанні, постійний професійний розвиток, а також справедлива заробітна плата та високий рівень соціального захисту державних службовців. Пенсійне забезпечення є складовою системи соціального забезпечення і, безумовно, важливим стимулом при виборі професійної діяльності. Держава висуває високі вимоги для прийняття на державну службу, встановлює особливості її проходження, певні обмеження і заборони, посилює відповідальність державних службовців, натомість, повинна створювати і особливі гарантії та компенсації при проходженні державної служби. Реформа державної служби є індикатором тих змін, що

відбуваються у суспільстві, є індикаторами економічної інтеграції та політичної асоціації з Європейським Союзом.

Актуальність дослідження також обумовлена повномасштабним вторгненням у 2022 році країни-агресора та запровадженням воєнного стану на всій території України, необхідністю повноцінного функціонування держави в складних економічних, політичних та фінансових умовах. Всі економічні перетворення, які відбуваються в сучасний період, торкаються усіх сфер життя, і пенсійного забезпечення, зокрема. Значним кроком до реформування пенсійних відносин стало прийняття базового Закону України від 09.07.2003 р. «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який разом із Законом України «Про державну службу» є правовою базою системи пенсійного забезпечення державних службовців.

Проблематика особливостей пенсійного забезпечення державних службовців предметом правових досліджень і знайшла відображення у працях юристів: М. Шумило, М. Іншина, А. Андрушко, О. Кравчук, Я. Фенича, а також науковців в сфері державного управління: В. Тимощука, С. Дубенко, В. Кузьменко, Є. Чернонога, О. Оболенського, І. Лавринчука, А. Коротких. Однак більшість цих досліджень розкривало сутність пенсійного забезпечення у мирний час, без врахування викликів, обумовлених введенням воєнного стану та повномасштабної війни за нашу незалежність. Тому тема роботи не втратила актуальності.

Мета та завдання. Мета роботи полягає у комплексному дослідженні особливостей пенсійного забезпечення державних службовців в сучасних умовах.

Зазначена вище мета досягається постановкою та виконанням наступних завдань:

- проаналізувати теоретико-правові засади державної служби;
- дослідити правовий статус державного службовця;
- визначити поняття пенсія та здійснити аналіз правового регулювання пенсійного забезпечення;

- проаналізувати пенсійне забезпечення державних службовців;
- встановити особливості пенсійного забезпечення державних службовців в умовах воєнного стану;
- проаналізувати досвід пенсійного забезпечення державних службовців у державах світу.

Об'єктом дослідження є пенсійні відносини.

Предметом дослідження є особливості пенсійного забезпечення державних службовців.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. За допомогою діалектичного методу розглянуто поняття «державна служба». За допомогою історичного методу досліджувався розвиток законодавства України щодо законодавчого регулювання пенсійного забезпечення державних службовців. Метод тлумачення надав змогу проаналізувати зміст понять пенсія державних службовців, а метод аналізу та синтезу було застосовано під час дослідження підстав, розміру та умов зміним пенсійного забезпечення державних службовців. Порівняльно-правовий метод було використано в процесі надання порівняльної характеристики пенсійного забезпечення державних службовців в Україні та інших державах світу. При формулюванні нових правових норм та пропозицій щодо вдосконалення чинних норм, використовувався формально-юридичний метод.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що здійснене комплексне дослідження особливостей пенсійного забезпечення державних службовців в сучасних умовах.

вперше :

- було проведено комплексний аналіз законодавчих змін в пенсійному забезпеченні державних службовців в сучасний період в умовах воєнного стану;

удосконалено:

- понятійний апарат, який характеризує правовий статус державного службовця та його права на пенсійне забезпечення;

набули подальшого розвитку :

-комплексна характеристика етапів законодавчого регулювання пенсійного забезпечення державних службовців;

- пропозиції щодо вдосконалення пенсійного забезпечення державних службовців.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та пропозиції викладені у дослідженні можуть бути використані у подальших дослідженнях особливостей пенсійного забезпечення державних службовців; у навчальному процесі для підготовки лекцій із спеціальності «Публічне управління та адміністрування».

Структура магістерської роботи обумовлена метою, завданнями і логікою дослідження та складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури. До тексту додано список використаних джерел (46 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 64 сторінки, з яких обсяг основного тексту - 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА СЛУЖБИ» ТА «ДЕРЖАВНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ»

1.1. Теоретико-правові засади державної служби

В Україні відбувається процес реформування державної служби, основне завдання якої служити інтересам громадян і забезпечувати формування демократичної, соціальної, правової держави. Від якісної організації державної служби, компетентності державних службовців залежить те, наскільки держава буде відповідати уявленням людей про державу та їхнім потребам. У цих умовах визначення поняття «державної служби» має важливе теоретичне і практичне значення для правильного визначення кола суспільних відносин, що підлягають регулюванню законодавством про державну службу.

Конституція України безпосередньо не визначає статус державної служби, але є підстави стверджувати, що ідеологія чинної Конституції України все ж дає змогу говорити про потенційну можливість функціонування державної служби на правових засадах [1]. В Основному законі визначені основні організаційно-правові засади суспільно-державного життя. В Конституції містяться важливі принципи, на підставі яких має функціонувати і розвиватися державна служба. Це, зокрема, пріоритетність прав і свобод людини та громадянина, верховенство права, обов'язок представників влади діяти тільки на підставі, в порядку та у межах визначених законодавством, право громадян приймати участь в управлінні публічними справами тощо.

У вітчизняній і зарубіжній юридичній науці та науці публічного управління немає єдиного погляду на визначення поняття «державної служби». Але в науковому відношенні це є непростим завданням, оскільки таке визначення має відображати динамічні закономірності державно-правової реальності, охоплювати різноманітні види правовідносин, коло осіб,

які працюють в різних державних органах. Поняття «державна служба» важко чітко окреслити ще й тому, що воно «використовується у різних розгалужених сферах та перенасичене численними значеннями, що додаються одне до одного, переплітаються, посиляються одне на інше, а кордони між ними досить рухомі. Про це наголошують також багато фахівців, що займаються проблемами державної служби» [2, с. 1].

Вчений Г.І. Леліков характеризує державну службу як «складну багатокomпонентну, динамічну, багатомірну, функціональну, комплексну систему з різнорівневими горизонтальними і вертикальними зв'язками, зовнішніми впливами та внутрішніми процесами» [2, с. 3].

Державна служба є певним результатом суспільного поділу праці, її різновидом. Державна служба – це один із видів суспільно-корисної діяльності, тобто один із видів праці. Сутність служби, як і інших видів суспільної діяльності, розкривається, перш за все, в процесі праці. Служіння державі по своїй природі є трудовою діяльністю, що здійснюється на підставі найму, де працівником є державний службовець, а наймодавцем – держава в особі державного органу.

Необхідно погодитися з тим, що державна служба – це виконання обов'язків, основу яких складають юридичні дії, чи дії, безпосередньо направлені на те, щоб визвати юридичні наслідки. «Державна служба, поряд із загальними і універсальними елементами структури людської діяльності і праці, має і свої характерні риси, ознаки, які дозволяють розглядати останню як специфічний вид праці, певний його прояв» - зазначають окремі науковці [3, с. 121].

Професор М.І. Іншин надає наступне визначення державної служби: «Державна служба у правовому розумінні являє собою систему правових норм, що регламентують державно-службові відносини окремої категорії працівників – державних службовців: їх права, обов'язки, заходи стимулювання та обмеження, відповідальність, порядок виникнення і припинення службових відносин. Тут чітко виявляється інституційність

державної служби. Водночас вона виступає як комплексний інститут, що складається з різних галузей права і включає в себе багато підінститутів» [4, с. 88-89].

Ю.П. Битяк державну службу пов'язує з поняттям «службова діяльність» і вважає, «що нею охоплюється робота тих людей, для яких виконання обов'язків по посаді є основним видом суспільно-корисної праці» [5, с. 98]. І саме тому особи, що перебувають на державній службі, підпадають під специфічний правовий режим.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну службу» державна служба – «це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо: 1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів; 2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів; 3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг; 4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства; 5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням; 6) управління персоналом державних органів; 7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством» [6].

Професійна діяльність державного службовця за своєю соціально-економічною сутністю є найманою працею, але трудова діяльність різних категорій державних службовців має свою специфіку, тісно пов'язану з їх правовим статусом. «Прикладом спеціальних норм є обмеження, пов'язані з державною службою, додаткові підстави припинення трудових відносин тощо» [7, с. 102].

Визнання державної служби професійною діяльністю пов'язано з

питанням про структуру професій і спеціальностей, якими мають володіти державні службовці. В цілому питання про державну службу – це питання про кадри громадян, що працюють в державних інституціях, служать державі і, відповідно, головною проблемою організації і функціонування державної служби є проблема кадрів. Для того, щоб принципово вирішити проблему кадрів, необхідно визначитися з основними складниками правового режиму державної служби: кого і як приймати на службу, які повноваження покласти на державних службовців, яким чином повинна бути організована їх праця і пересування по службі, в чому особливості правового статусу службовців, якою повинна бути їх відповідальність, які передбачаються соціальні і правові гарантії для державного службовця. Оптимальне рішення цих питань покликане сприяти тому, щоб державна служба стала привабливою для здібних і талановитих людей.

Виходячи з цих міркувань, державна служба в Україні - це професійна діяльність осіб, які обіймають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Рівний доступ громадян до державної служби визначений у ст. 38 Конституції України і свідчить про потенційну можливість для кожного громадянина України бути державним службовцем - «громадяни користуються рівним доступом до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування» [1].

Відповідно до цих визначень можна привести основні ознаки державної служби.

1. Це - професійна діяльність. Особи, які належать до державних службовців, виконують покладені на них функціональні обов'язки на професійній основі. Щоб підкреслити значення професійної складової в державній службі, необхідно вказати на розширення переліку вищих навчальних закладів, що готують майбутніх спеціалістів для державної служби.

2. Така діяльність здійснюється на посадах у державних органах. Без посади фактично немає проходження державної служби. «Посада - це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу з установленням відповідно до законодавства посадовими обов'язками у межах повноважень, визначених Законом України «Про державну службу» [6].

3. Спрямована на практичне виконання завдань і функцій держави. Сама держава не може виконувати функцій, це здійснюють від імені держави службовці компетентних державних органів.

4. Заробітна плата державних службовців виплачується за рахунок державних коштів. Основу грошового забезпечення державної служби складають кошти державного бюджету, зібрані у процесі оподаткування [8, с. 23].

Слід підкреслити, що на сьогодні державний службовець не позбавлений права бути членом політичної партії (окрім такого державного службовця, який займає посаду державної служби категорії «А»). Водночас йдеться про те, що «державному службовцю, дійсно, слід уникати дій, які можуть викликати уявлення щодо його упередженості у вирішенні службових справ. Відкритість і прозорість свідчать про можливість здійснення громадського контролю за діями державних органів (посадових осіб), а також об'єктивне інформування громадськості відносно підготування і втілення в життя державно-управлінських рішень.

Для подальшого аналізу визначення поняття «державна служба» необхідно розрізнити два основні види державної служби. Загально-функціональна державна служба (державна служба, яка має місце в Секретаріаті Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України, в апаратах органів виконавчої влади та інших державних органів) [6]. Вказаний вид державної служби регулюється положеннями Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 року № 889-VIII та спеціалізована державна служба (військова, дипломатична, митна,

податкова, прикордонна служби, служба в органах прокуратури, юстиції, судових органах тощо). Особливостями зазначених варіантів спеціалізованої державної служби є те, що вони регулюються положеннями спеціальних законів (наприклад, Податковим кодексом України від 02.12.2010 р. та Законом України «Про Службу безпеки України» від 25.03 1992 р. тощо).

В період незалежності нашої держави було прийнято достатньо нормативно-правових актів як законодавчого, так і підзаконного характеру, які були спрямовані на врегулювання окремих питань функціонування державної служби. Зокрема це: Указ Президента України «Про заходи щодо здійснення структурних змін та забезпечення керівництва у сфері державної виконавчої влади» від 6 серпня 1994 р. № 429/94 і постанови Кабінету Міністрів України «Про управління державною службою» від 2 квітня 1994 р. № 209 та «Про затвердження Положення про Головне управління державної служби при Кабінеті Міністрів України» від 8 вересня 1994 р. № 681, які започаткували вертикаль управління у сфері державної служби; укази Президента України: «Про заходи щодо вдосконалення роботи з кадрами в органах виконавчої влади, з керівниками підприємств, установ і організацій» від 19 травня 1995 р., «Про положення про Раду по роботі з кадрами» від 24 липня 1995 р., «Про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців» від 30 травня 1995 р.; Постанови КМУ: «Про Положення про формування кадрового резерву для державної служби» від 19 грудня 1994 р., «Про Затвердження Порядку проведення службового розслідування» від 4 березня 1995 р., «Про заходи щодо підвищення кваліфікації державних службовців органів державної влади» від 28 липня 1995 р., «Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців» від 4 жовтня 1995 р., «Про центри підвищення кваліфікації державних службовців і керівників державних підприємств, установ й організацій» від 19 лютого 1996 р., «Про затвердження Типового положення про кадрову службу органу виконавчої влади» від 2 серпня 1996 р., «Про порядок проведення атестації державних службовців органів виконавчої

влади» від 14 серпня 1996 р. та інші, які визначають головні шляхи практичної реалізації Закону України «Про державну службу»; Указ Президента України від 10 листопада 1995 р. № 1035/95, яким затверджені Програма кадрового забезпечення державної служби та Програма роботи з керівниками державних підприємств, установі організацій тощо.

Окремо слід відмітити правові акти, якими затверджено відповідні концепції та (або) стратегії розвитку державної служби, зокрема це: Укази Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 № 810/98 та «Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні» від 14.04.2000 № 599/2000; Постанова КМУ «Про затвердження Програми розвитку державної служби на 2005-2010 роки» від 08.06.2004 № 746; Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 18.03.2015 № 227. Їх значення у тому, що ці акти акцентують увагу на ключових проблемах, що існували (існують) у державній службі на відповідному етапі її розвитку, а також визначаються основні шляхи та засоби їх подолання, встановлюються пріоритети та орієнтири подальшого розвитку даного інституту.

1.2. Правовий статус державного службовця

Одним із базових понять у системі державної служби є поняття «державний службовець». Статус державних службовців знайшов своє закріплення в Законі України «Про державну службу». У Тлумачному словнику української мови слово «служити» означає «виконувати які-небудь обов'язки відносно кого-небудь, працювати, трудитися в ім'я кого- або чого-небудь, на користь кого- або чого-небудь» [9, с. 452]. Серед основних елементів статусу державного службовця, Законом виділені загальні обов'язки, права державних службовців, особливості їх дисциплінарної

відповідальності. «Окремо виділені обмеження, пов'язані з прийняттям на державну службу, а також необхідність декларування доходів особами, які претендують на зайняття посади державного службовця», - зазначає проф. М. Іншин [10, с. 332].

Поняття «державний службовець» можна характеризувати з трьох точок зору: державно-правової, адміністративно-правової та кримінально-правової.

З державно-правової точки зору державний службовець представляє державу як усередині країни, так і зовні (у відносинах з іншими державами, громадськими і недержавними організаціями). Державний службовець є представником державної адміністрації і всі свої дії здійснює від імені держави та за її дорученням; держава ж, у свою чергу, веде контроль за діяльністю державного службовця і у відповідних випадках застосовує до нього засоби адміністративного примусу.

З адміністративно-правової – державний службовець володіє владними, організаційно-розпорядчими повноваженнями. Будучи представником держави, він застосовує юрисдикційні заходи й повноваження, застосовує адміністративно-правові санкції. З кримінально-правової точки зору державний службовець – особливий суб'єкт кримінальної та адміністративної відповідальності, оскільки він здійснює функції, які мають юридичні наслідки [11, с. 150].

Державного службовця можна визначити як особу, яка, по-перше, здійснює професійну діяльність на посаді, визначеній структурою і штатним розкладом, як первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень щодо практичного виконання завдань і функцій держави; по-друге, виконує організаційно-розпорядчі та консультативно-дорадчі функції; по-третє, отримує заробітну плату за рахунок державних коштів.

У цілому службовці – «це соціальна група, головним призначенням якої є здійснення на платній основі певних, необхідних для суспільства функцій

шляхом виконання конкретних завдань у відповідних органах, установах і організаціях» [12, с. 321].

Відповідно, державні службовці – це група службовців, яка покликана служити державі, виконуючи відповідні державні функції.

У сучасній літературі визначають такі особливості державних службовців: «вони обіймають посади в різних органах; мають інтелектуальний характер праці; не виробляють самостійно матеріальних цінностей, одночасно виконуючи специфічні завдання – організаційні, маркетингові, дослідницькі тощо; здійснюють владну діяльність і, відповідно, мають організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарчі повноваження; можуть вживати заходи владного примусу; реалізують свої функції на оплатних засадах» [7, с. 5].

Поняття «державний службовець», у світі, розглядають у широкому і вузькому розумінні. У першому випадку – це індивідуальний суб'єкт права, який здійснює функції державного управління не лише в органах державної влади, а й в інших державних організаціях, установах, підприємствах. У вузькому розумінні державний службовець – це особа, яка займає певну посаду лише в органах державної влади. Для української системи державної служби прийнятним є другий підхід.

С.Г. Стеценко дає таке визначення терміну «державний службовець» - це особа, яка на законних підставах обіймає посаду в державних органах» [13, с.144]. Особливу увагу в цьому випадку варто звернути на той момент, що державний службовець обов'язково має обіймати посаду в державних органах, оскільки не будь-яка особа працююча в державних установах є державним службовцем.

М.І. Іншин має позицію, що «державний службовець - це фізична особа, громадянин України, який, уклавши з державним органом, установою, організацією трудовий договір, займає штатну посаду цього органу, має спеціальну професійну підготовку щодо здійснення від імені держави наданих йому повноважень і отримує за свою службу винагороду з державного

бюджету» [10, с. 32]. Остання позиція виявляється найбільш обґрунтованою та об'єктивною, оскільки характеризує всі суттєві особливості категорії «державний службовець».

У ч. 2 ст. 1 Закону «Про державну службу» надається визначення державного службовця – «це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі - державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби» [6].

Тому для всебічного дослідження правового статусу державного службовця необхідно зазначити принципи державної служби, які закріплені в ст. 4 Закону:

1) «верховенства права - забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави»;

2) «законності - обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачених Конституцією та законами України»;

3) « професіоналізму - компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, англійською мовою, а також мовою корінних народів або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону. Цей пункт зі змінами, які внесені Законом України «Про застосування англійської мови в Україні» від 04.06.2024 р. [14] »;

4) «патріотизму - відданість та вірне служіння Українському народові»;

5) «добросовісності - спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень»;

б) «ефективності - раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики»;

7) «забезпечення рівного доступу до державної служби - заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження»;

8) «політичної неупередженості - недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків»;

9) «прозорості - відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України»;

10) «стабільності - призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів» [6].

Ст. 6 Закону України «Про державну службу» визначає, що «посади державної служби в державних органах поділяються на категорії та підкатегорії залежно від порядку призначення, характеру та обсягу повноважень, змісту роботи та її впливу на прийняття кінцевого рішення, ступеня відповідальності, необхідного рівня кваліфікації та професійних компетентностей державних службовців» [6]. І відповідно встановлюються такі категорії посад державної служби:

1) категорія «А» (вищий корпус державної служби) – «посади Керівника Апарату ВР України та його заступників; керівника апарату (секретаріату) постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України; Державного секретаря КМУ та його заступників, державних секретарів міністерств; керівників центральних органів виконавчої влади, які не є

членами КМУ, та їх заступників; керівників апаратів КСУ, ВСУ, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників; керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України» [6];

- 2) категорія «Б» - «посади керівників та заступників керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, м. Києва та Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення; керівників державної служби у державних органах, юрисдикція яких поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, м. Києва та Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення; керівників та заступників структурних підрозділів державних органів незалежно від рівня юрисдикції таких органів» [6];
- 3) категорія «В» - «інші посади державної служби, не віднесені до категорій «А» та «Б» [6].

Вимогами до осіб, які претендують на вступ на державну службу, є вимоги до їхньої професійної компетентності, які складаються із загальних та спеціальних вимог [6].

Особа, яка претендує на зайняття посади державної служби, повинна відповідати таким загальним вимогам, відповідно до ст. 20 Закону України «Про державну службу»:

- 1) для посад категорії «А» - «загальний стаж роботи не менше семи років; досвід роботи на посадах державної служби категорій «А» чи «Б» або на посадах не нижче керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах у відповідній сфері не менш як три роки; вільне володіння державною мовою, володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи»;

2) для посад категорії «Б» у державному органі, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, та його апараті - «досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років, вільне володіння державною мовою»;

3) для посад категорії «Б» у державному органі, юрисдикція якого поширюється на територію однієї або кількох областей, м. Києва або Севастополя, та його апараті - «досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше двох років, вільне володіння державною мовою»;

4) для посад категорії «Б» в іншому державному органі, крім тих, що вище зазначені - «досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року, вільне володіння державною мовою»;

5) для посад категорії «В» - «наявність вищої освіти ступеня не нижче молодшого бакалавра або бакалавра за рішенням суб'єкта призначення, вільне володіння державною мовою» [6].

Ст. 21 Закону встановлює, що «вступ на державну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами конкурсу. Прийняття громадян України на посади державної служби без проведення конкурсу забороняється, крім випадків, передбачених цим Законом» [6].

Ч. 3 ст. 21 - «Особа, яка вступає на посаду державної служби вперше, набуває статусу державного службовця з дня публічного складення нею Присяги державного службовця, а особа, яка призначається на посаду державної служби повторно, - з дня призначення на посаду» [6]. Однак в

період дії воєнного стану діють інші норми щодо прийняття на посаду, особливості проходження державної служби та особливості звільнення з державної служби. Так відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 № 2259-IX особи призначаються на посади державної служби без конкурсного відбору на підставі поданої заяви, особової карти встановленого зразка, заповненої особою, а також документів, які підтверджують наявність громадянства, освіти та досвіду роботи відповідно до вимог законодавства [15]. Однак такі особи не можуть бути переведені на інші посади державної служби або посади в органах місцевого самоврядування [15].

Правовою базою змін у проходженні державної служби у період воєнного стану, крім зазначеного Закону, є: Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX (у редакції Закону № 2353-IX від 01.05.2025) [16]; Постанова КМУ від 12 квітня 2022 р. № 440 «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» [17]; 8Постанова КМУ від 07 березня 2022 року № 221 «Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану» [18]; Роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби щодо проходження публічної служби в умовах воєнного стану [19].

Ст. 7 Закону зазначає, що державний службовець має право на «повагу до своєї особистості, честі та гідності, справедливе і шанобливе ставлення з боку керівників, колег та інших осіб; чітке визначення посадових обов'язків; належні для роботи умови служби та їх матеріально-технічне забезпечення; оплату праці залежно від займаної посади, результатів службової діяльності, стажу державної служби та рангу та умов контракту про проходження державної служби (у разі укладення); право на відпустки, соціальне та пенсійне забезпечення відповідно до закону; професійне навчання, зокрема за

державні кошти, відповідно до потреб державного органу; просування по службі з урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків; участь у професійних спілках з метою захисту своїх прав та інтересів; участь у діяльності об'єднань громадян, крім політичних партій у випадках, передбачених Законом; право на оскарження в установленому законом порядку рішень про накладення дисциплінарного стягнення, звільнення з посади державної служби, а також висновку, що містить негативну оцінку за результатами оцінювання його службової діяльності; захист від незаконного переслідування з боку державних органів та їх посадових осіб у разі повідомлення про факти порушення вимог Закону; отримання від державних органів, підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування необхідної інформації з питань, що належать до його повноважень, у випадках, встановлених законом; безперешкодне ознайомлення з документами про проходження ним державної служби, у тому числі висновками щодо результатів оцінювання його службової діяльності; проведення службового розслідування за його вимогою з метою зняття безпідставних, на його думку, звинувачень або підозри» [6].

Обов'язки державного службовця визначені у ст. 8 Закону - державний службовець «зобов'язаний дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [6]. Одними з головних обов'язків є дотримання принципів державної служби та правил етичної поведінки, повага до гідності людини, не допущення порушення прав і свобод людини та громадянина, поважне ставитися до державних символів України [6]. Обов'язковим є використання державної мови під час виконання своїх посадових обов'язків, «не допускати дискримінацію державної мови і протидіяти можливим спробам її дискримінації, забезпечення в межах наданих повноважень ефективного виконання завдань і функцій державних органів та сумлінне і професійне виконання своїх посадових обов'язків та умов контракту» [6]. Обов'язком є також «виконання рішення державних

органів, наказів (розпоряджень), доручень керівників, надані на підставі та у межах повноважень; додержання вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції, а також запобігання виникненню реального, потенційного конфлікту інтересів при проходженні служби, крім того, державний службовець зобов'язаний постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності» [6]. «Державні службовці зобов'язані зберігати державну таємницю і персональні дані інших осіб, які стали відомі під час виконання своїх обов'язків і іншу інформацію, захищену від розголошення, але у межах, визначених законом, надавати публічну інформацію» [6].

Ч. 2 ст. 19 та деякими іншими статтями Закону встановлено обмеження щодо прийняття на державну службу - «не має права вступати особа, якщо вона: визнана в установленому законом порядку недієздатною або з обмеженою дієздатністю; має непогашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за скоєння умисного кримінального правопорушення; позбавлена за судовим рішенням права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади; піддавалася адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією - протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили; є громадянином іншої держави; не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення; підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади» від 16.09.2014 № 1682-VII (ч. 2 ст. 19)» [20].

Згідно з ч. 5 ст. 3 Закону України «Про очищення влади» [20] особам, «щодо яких є законне судове рішення про те, що вони в процесі своєї службово-трудової діяльності (обминаючи відповідну посаду у період з 28 лютого 2010 р. по 22 лютого 2014 р.) вчиняли заходи, спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підризи основ національної безпеки, оборони чи територіальної цілісності України, що спричинило

порушення прав і свобод людини, забороняється обіймати посади в державних та місцевих органах» [20].

Встановлення таких вимог зумовлено активною антикорупційною політикою держави та євроінтеграційним спрямуванням. Крім того, на держслужбу забороняється приймати особу з непогашеною або не знятою судимістю за скоєння умисного кримінального правопорушення. Умислом є форма вини, за якої особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання (прямий умисел), або не бажає, але свідомо припускає їх настання (непрямий умисел) (ст. 24 Кримінального кодексу України [21]). Особа, яка буде прямо підпорядкована близькій особі або якій будуть прямо підпорядковані близькі особи, не може бути призначена на посаду державної служби. В ч. 1 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII [22] встановлено обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Однією з новел Закону України «Про державну службу» є встановлення критерію політичної неупередженості, яка також є вимогою до вступу на держслужбу.

Для подальшого розкриття теми магістерської роботи необхідно проаналізувати питання оплати праці державних службовців. У 2025 році до ст.ст Закону щодо оплати праці внесли суттєві зміни, на яких ми зупинимося у 3 розділі.

Державні службовці мають певні обмеження у своїй діяльності.

По-перше, бути членом політичної партії, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А» та обіймати посади в керівних органах політичних партій.

По-друге, суміщати державну службу із статусом депутата місцевої ради, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А» та залучати, використовуючи своє службове становище, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування,

працівників бюджетної сфери, інших осіб до участі у передвиборній агітації, акціях та заходах, що організуються політичними партіями.

По-третє, у будь-який інший спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях та у разі реєстрації державного службовця кандидатом у депутати Центральною виборчою комісією, виборчими комісіями, сформованими (утвореними) в установленому порядку, він зобов'язаний в одноденний строк письмово повідомити про це керівника державної служби. Також державний службовець «не має права організувати і брати участь у страйках та агітації» [23, с. 46].

Одним із важливих пунктів який треба зазначити є відповідальність державних службовців. У Законі України «Про державну службу» розглядається саме дисциплінарна та матеріальна відповідальність службовців.

«Підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення ч. 1 ст. 65 Закону» [6].

Доречно вказати, що дисциплінарними проступками є: «порушення присяги державного службовця; порушення правил етичної поведінки державних службовців; вияв неповаги до держави, державних символів України, Українського народу; дії, що шкодять авторитету державної служби; невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, актів органів державної влади, наказів (розпоряджень) та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень; недотримання правил внутрішнього службового розпорядку; перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення; невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця;

використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб; порушення вимог Закону України «Про запобігання загрозам національної безпеці, пов'язаних із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти державним службовцем, який займає посаду державної служби категорії «А» або «Б»; подання при прийнятті на службу недостовірної інформації про обставини, які перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби; неповідомлення керівнику про появу відносин прямо підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у строк в 15 днів з дня виникнення; прогул державного службовця (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин; поява державного службовця на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння тощо» [6]. Саме в цих випадках до державних службовців застосовується один із таких видів дисциплінарного стягнення як зауваження, догана, попередження про неповну службу відповідність, звільнення з посади державної служби (ч.1 ст. 66) [6].

«Матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави» (ч. 1 ст. 80) [6]. «Держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) у розмірі та порядку, визначених законом, до державного службовця, який заподіяв шкоду або посадові особи (осіб), винної (винних) у незаконному звільненні, відстороненні тощо» (ч.2-3 ст. 80) [6]. У такому випадку державний службовець буде нести матеріальну відповідальність лише за пряму дійсну шкоду, яка умисно заподіяна його протиправними діями або бездіяльністю.

Отже, специфікою державної служби є її невід'ємність від розвитку держави, при цьому державна служба наслідує всі характерні ознаки держави, відображає стан державності, удосконалюється та структурується разом із розвитком держави. Статус такого суб'єкту службово-трудова відносин, як державний службовець, забезпечується сукупністю взаємопов'язаних законів та підзаконних нормативно-правових актів, за допомогою яких створюються організаційно-правові підстави для належної реалізації та ефективного захисту державними службовцями як працівниками своїх трудових прав в процесі службово-трудова діяльності у певному державному органі. Відповідно до Закону України «Про державну службу» державні службовці мають відповідні права та обов'язки за невиконання яких несуть дисциплінарну та матеріальну відповідальність, а також не можуть брати участь у страйках та вчиняти інші дії, що перешкоджають нормальному функціонуванню державного органу.

РОЗДІЛ 2.

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

2.1. Поняття та правове регулювання пенсій державних службовців

Українські вчені, котрі досліджують питання пенсійного забезпечення державних службовців у своїх працях, не мають єдності щодо визначення терміну «пенсія». Так, П.Д. Пилипенко зазначає, що «пенсія – це грошове зобов'язання держави чи уповноваженого нею суб'єкта, що виплачується особі для її утримання з підстав та на умовах, передбачених законом, у розмірі, що залежить від страхового стажу особи та її доходу (заробітної плати)» [24, с. 5]. Не менш цікавою є характеристика пенсії І.М. Сироти: «це зароблена працею приватна власність громадянина, право на яку, згідно ст. 41 Конституції України, охороняється законом» [24, с. 5].

М. Шумило при дослідженні правового регулювання пенсійного забезпечення державних службовців визначив, що «пенсія – це один із правових інструментів реалізації державою своєї соціальної функції через органи спеціальної компетенції, що відображається у щомісячному матеріальному (грошовому) забезпеченні, у порядку та випадках, визначених чинним законодавством, для саморозвитку та реалізації своїх прав особам, які повністю або частково втратили працездатність» [25, с. 15]. Цікавою є позиція вказаного автора щодо визначення пенсійних правовідносин державних службовців як «правові відносини, що виникають на підставі позитивного рішення органу спеціальної (соціальної) компетентності, у яких один, забезпечувальний суб'єкт – правоздатний державний службовець-пенсіонер або правоздатні непрацездатні члени його сім'ї – має (мають) право на регулярне отримання пенсії за рахунок коштів пенсійного страхування, у окремих випадках – із державного бюджету, а другий – забезпечуючий суб'єкт (державний орган спеціальної компетенції) – зобов'язаний виплачувати йому або його непрацездатним членам сім'ї пенсію визначеного виду та у

визначеному розмірі у відповідності до вимог чинного законодавства» [25, с. 15]. Дане визначення є достатньо складним та багатовекторним, оскільки намагається охопити всі види пенсійного забезпечення державних службовців, що включає і пенсію по інвалідності, і пенсію по втраті годувальника.

Т.В. Кравчук у дисертаційному дослідженні пенсійного забезпечення у разі втрати годувальника запропонувала своє бачення пенсійного забезпечення - «форма матеріального забезпечення фізичних осіб-суб'єктів як загальнообов'язкового пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсій та соціальних послуг, які формуються за рахунок страхових внесків, що сплачуються за коштом юридичних та/або фізичних осіб, державного й місцевого бюджетів, цільових фондів, та акумулюються на банківських рахунках Пенсійного та Накопичувального фондів, недержавних пенсійних фондів, банківських установ» [26, с. 7-8].

А.С. Колотік, характеризуючи спеціальне пенсійне забезпечення в Україні, пропонує наступне визначення пенсії: «пенсія – це грошове виплата, яку, як правило, виплачують щомісяця та призначають за рахунок коштів пенсійних фондів та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України з метою утримання особи з підстав, на умовах, в розмірі та порядку, передбачених законом» [27, с. 15]. Це визначення є досить загальним, і в сучасний період вже неактуальним з погляду на реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування та ліквідацію Фонду соціального страхування України.

Для нашого подальшого дослідження корисним стане визначення та аналіз історико-правових етапів становлення законодавства про пенсійне забезпечення державних службовців. Вищезгаданий науковець М. Шумило зазначив, що становлення правового регулювання пенсійного забезпечення державних службовців – це результат тривалого розвитку та пропонує визначити шість етапів: «перший етап – князівський; другий – московський;

третій – імперський; четвертий етап – період Української революції, що включає добу Української Центральної Ради, і добу Гетьмана Скоропадського, і добу Директорії УНР; п'ятий етап – радянський, який включає і довоєнний час та післявоєнний; шостий – новітній етап, який починається з проголошення незалежності України» [25, с. 15]. Крім того, цей автор висловлює позицію, що як вид соціального забезпечення пенсія вперше була застосована саме до державних службовців, а після – розповсюджена на інших осіб (гірничих інженерів, працівників залізниці та інших) [25, с. 15]. Не можна не погодитися з дослідником, що пенсійне забезпечення почалося саме з пенсійного забезпечення державних службовців, тому його необхідно визнати первинним. Враховуючи реалії сьогодення пропонуємо додати іще один етап – сьомий, який почався 24 лютого 2022 року – по сьогодні – це етап введення воєнного стану та змін в законодавстві відповідно до особливостей функціонування державного апарату в умовах війни та тих викликів, з якими необхідно боротися в цей період.

Загального визначення поняття пенсія, яке б охоплювало всі види пенсій не тільки в солідарній системі, алей в накопичувальній, та види спеціальних пенсій, законодавство не дає. Закон України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV визначає, що пенсія – «щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у визначених випадках» [28].

Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. № 1057-IV встановлює, що «пенсійні виплати – грошова виплата учасникові недержавного пенсійного забезпечення або його спадкоємцям, що здійснюється за рахунок накопичених у недержавному пенсійному фонді та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів у визначених законом випадках» [29].

Право на пенсію державного службовця мали особи, які працювали в державних органах та їх апараті станом на 1 січня 1994 року, тобто з дати введення в дію Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 року №3723-ХІІ. Граничний вік перебування на державній службі становив 60 років для чоловіків і 55 років для жінок [30].

Треба зазначити, що вже тоді відповідно до ст. 38. Конституції України громадяни мали право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнських та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1].

У 2003 році відбулися зміни у Законі України «Про державну службу» від 16.12.1993 року №3723-ХІІ, і був змінений граничний вік перебування на посаді. Були внесені певні доповнення, зокрема частину 2 ст. 37 було доповнено положенням про те, що одержання пенсії державних службовців мають право, крім, як було встановлено раніше, особи, які досягли встановленого законодавством пенсійного віку, за наявності загального трудового стажу для чоловіків – не менше 25 років, для жінок – не менше 20 років, у тому числі стажу державної служби – не менше 10 років, та які на час досягнення пенсійного віку працювали на посадах державних службовців, також особи, які мають не менше 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців,- незалежно від місця роботи на час досягнення пенсійного віку [30].

Також при призначенні пенсії державного службовця застосовувалися положення статті 25 ЗУ «Про державну службу», якою визначено категорії посад державних службовців, та порядок обчислення стажу державної служби.

Згодом було прийнято Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. №1058 – ІV, який чинний і досі. І з 2011 року поетапно почав збільшуватись пенсійний вік для жінок з 55 до 60 років, а також поступово збільшувався пенсійний вік для чоловіків, що працюють на державній службі, - з 60 до 62 років [28].

З травня 2016 року набув чинності Закон України «Про державну

службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, який регулює відносини, що виникають у зв'язку із вступом на державну службу, її проходженням та припиненням, визначає правовий статус державного службовця, соціальне забезпечення, яке поширюється на всіх державних службовців, які обіймають посади державної служби і на яких поширюється дія ЗУ «Про державну службу». Цим Законом передбачено право на пенсійне забезпечення державних службовців відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

За нормами п. 2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року Закон України «Про державну службу» від 16.12.1993 року втратив чинність, крім статті 37, що застосовується до осіб, зазначених у пунктах 10 і 12 цього розділу.

Як вже зазначалося вище, пунктом 10 Прикінцевих та перехідних положень Закону передбачено, що «державні службовці, які на день набрання чинності цим Законом займають посади державної служби та мають не менш як 10 років стажу на посадах, віднесених до відповідних категорій посад державних службовців, визначених ст. 25 Закону України «Про державну службу» та актами КМУ, мають право на призначення пенсії відповідно до ст. 37 Закону України «Про державну службу» у порядку, який визначений для осіб, які мають не менш як 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців» [30].

Пунктом 12 Прикінцевих та перехідних положень Закону передбачено, що для «осіб, які на день набрання чинності цим Законом мають не менш як 20 років стажу на посадах, віднесених до відповідних категорій посад державної служби, визначених ст. 25 Закону України «Про державну службу» та актами КМУ, зберігається право на призначення пенсії відповідно до ст. 37 Закону України «Про державну службу» у порядку, визначеному для осіб, які мають не менш як 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців» [30].

Особам, віднесеним до відповідних категорій посад державних службовців, починаючи з 1994 року присвоюється відповідний ранг державного службовця в межах певної категорії. Постановою КМУ від 14.09.2016 р. № 622 затверджено Порядок призначення пенсій деяким категоріям осіб [31]. До Постанови були 12.07.2024 р. внесені зміни, до аналізу яких ми повернемося у 3 розділі роботи.

Вищезазначені нормативно-правові акти стали основою для пенсійного забезпечення державних службовців.

М. Шумило переконливо доводить, що «пенсійне забезпечення державних службовців є окремим правовим інститутом, якому притаманний суб'єктний та юридичний склад, правове регулювання та порядок обчислення пенсії, а також і власне спеціальне законодавство, яке встановлює спеціальну правосуб'єктність учасників пенсійних відносин, зміст цих відносин, спеціальний стаж державної служби, спеціальний порядок обчислення, призначення та перерахунку пенсій» [25, с. 9]. Однак цей автор робить невтішні висновки, що така активна законотворчість щодо регулювання пенсійних відносин державних службовців привела до розбалансування пенсійної системи та спровокувало соціальну напругу [25, с. 9].

А. Колотік зазначає, що «необхідно визнати існування поряд із трирівневою системою пенсійного страхування і система спеціального пенсійного забезпечення, яка запроваджена для окремих осіб, які потребують інших підходів у сфері пенсійного забезпечення, причому рівень їх забезпечення вищий» [27, с. 9].

2.2. Аналіз пенсійного забезпечення державних службовців

М. Шумило при дослідженні пенсій державних службовців справедливо зазначив, що «правове регулювання пенсійного забезпечення працівників бюджетної сфери є неоднорідним та розбалансованим, а законодавча уніфікація цієї сфери дозволить поширити пенсійне забезпечення державних

службовців на інших працівників бюджетної сфери» [25, с. 15]. Однак за роки, які минули після дослідження ми спостерігаємо уніфікацію законодавства щодо поширення на державних службовців норм загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. І спеціальна пенсія для даної категорії осіб є більш винятком, реалізувати яку можливо тільки при дотриманні відповідних умов. Всі умови визначені у ст. 37 Закону України «Про державну службу» від 16.12. 1993 р.

Право на одержання пенсії мають ті особи, «які досягли встановленого законодавством України пенсійного віку, при наявності загального трудового стажу для чоловіків - не менше 35 років, для жінок - не менше 30 років, у тому числі стажу державної служби становить не менше 10 років. Цим особам призначаються пенсії в розмірі 60 % суми їх заробітної плати, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. А за кожний повний рік роботи понад 10 років на державній службі пенсія збільшується на 1% заробітної плати, але не більше 90 % посадового (чинного) окладу з урахуванням надбавок, передбачених Законом, без обмеження граничного розміру пенсії» [30].

«На одержання пенсії державних службовців мають право чоловіки, які досягли віку 62 роки, та жінки, які досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». До досягнення 62-річного віку право на пенсію за віком мають державні службовці – чоловіки 1955р. народження і старші після досягнення ними віку, встановленого у ст. 37 ЗУ «Про державну службу»[30].

Підвищення пенсійного віку для жінок відбудеться не відразу, а поступово, залежно від дати народження. Тобто до досягнення 60-річного віку право на пенсію за віком мають жінки 1961 народження і старше після досягнення ними такого віку, наприклад: «55 років – які і народилися до 30 вересня 1956 включно; 58 років – народжені з 1 квітня 1959р. по 30 вересня 1959р. ; 60 років – народжені з 1 квітня 1961р. по 31 грудня 1961р.» [30].

Жінкам, народженим до 31.12.1961 після виходу на пенсію встановлюється підвищення розміру основної пенсії у розмірі 2,5 % за кожні шість місяців більш пізнього виходу на пенсію, починаючи з 55 років до досягнення ними 60-річного віку. Наприклад: жінка народилася 3 жовтня 1958р. Право виходу на пенсію у неї виникне у 57 років 6 місяців, тобто з 4 квітня 2016р. Відповідно, підвищення за більш пізній вихід на пенсію може скласти 12,5% від основного розміру пенсії.

Додатковим видом соціального забезпечення державних службовців є встановлена Законом грошова виплата. У разі виходу на пенсію за наявності стажу державної служби не менше 10 років службовцю виплачується за рахунок державного органу грошова допомога в розмірі 10 місячних посадових окладів.

«Пенсія державним службовцям у частині, що не перевищує розміру пенсії із солідарної системи, що призначається відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплачується за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Частина пенсії, що перевищує цей розмір, виплачується за рахунок коштів Державного бюджету України» [30].

Тимчасово, по 31 грудня 2017 року встановлювали: [30].

«1. Особам (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи, учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»), які займають посади державної служби, визначені Законом України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу», а також працюють на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», пенсії/щомісячне довічне грошове утримання не виплачуються»;

«2. У період роботи на інших посадах/роботах пенсія, призначена

особам відповідно до цієї статті (крім інвалідів I та II груп, інвалідів війни III групи та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), розмір якої перевищує 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачується в розмірі 85 відсотків призначеного розміру, але не менше 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність» [30].

З 1 січня 2018 року пенсія, призначена відповідно до ст. 37 цього Закону, у період роботи на посадах, які дають право на призначення пенсії в порядку і на умовах, передбачених цим Законом, Законами України «Про статус народного депутата України», «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», виплачується у розмірі, обчисленому відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

«Після звільнення з роботи виплата пенсії відповідно до цього Закону поновлюється» [30].

«Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. Тимчасово, по 31 грудня 2017 року, максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10740 гривень» [30].

«Визначення заробітної плати для обчислення пенсій державним службовцям здійснюється в порядку, встановленому КМУ» [30].

На підставі проведеного дослідження М. Шумило встановлює, що саме

залежність пенсій державного службовця від розміру оплати праці потребує докорінних змін у питанні оплати праці державних службовців і пропонує свою формулу підрахунку посадового окладу: «розмір мінімальної заробітної плати на день обчислення множиться на коефіцієнт, який відповідає рангу державного службовця» [25, с. 16].

«Пенсія по інвалідності у розмірах, передбачених частиною першою цієї статті, призначається за наявності страхового стажу, встановленого для призначення пенсії по інвалідності відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», особам, визнаним інвалідами I або II групи у період перебування на державній службі, які мають стаж державної служби не менше 10 років, а також особам з числа інвалідів I або II групи незалежно від часу встановлення їм інвалідності, які мають не менше 10 років стажу державної служби на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, якщо безпосередньо перед зверненням за призначенням такої пенсії вони працювали на зазначених посадах. Пенсія по інвалідності відповідно до цього Закону призначається незалежно від причини інвалідності за умови припинення державної служби» [30].

«Якщо зазначені особи повертаються на державну службу, то виплата пенсії по інвалідності припиняється на період до звільнення з роботи або досягнення ними граничного віку перебування на державній службі. А у разі зміни групи інвалідності або відновлення працездатності виплата пенсії по інвалідності, яка призначена відповідно до цього Закону, здійснюється у порядку, визначеному ст. 35 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [30].

«Якщо інваліду I або II групи було встановлено III групу інвалідності, то в разі наступного визнання його інвалідом I або II групи право на отримання раніше призначеної пенсії на умовах, передбачених цим Законом, поновлюється з дня встановлення I або II групи інвалідності за умови, якщо після припинення виплати пенсії минуло не більше п'яти років. Цей порядок визначає право на отримання пенсії по інвалідності на умовах, передбачених

цим Законом, особам, яким така пенсія не була призначена у зв'язку з продовженням перебування зазначених осіб на державній службі» [30].

«Якщо службовець, звільняється зі служби у зв'язку із засудженням його за умисний злочин, вчинений з використанням його посадового становища, або вчиненням корупційного діяння, то він позбавляється права на одержання пенсії державного службовця. В таких випадках пенсія службовцю буде призначено на загальних підставах» [30]. А. Колотік, досліджуючи питання спеціальної пенсії по інвалідності, встановлює, що підставою виникнення правовідносин зв спеціального пенсійного забезпечення по інвалідності є наступний склад юридичних фактів: «1) заява особи з інвалідністю про надання йому пенсії по інвалідності; 2) установлення МСЕК (на той час) або військово-лікарською комісією для військовослужбовця інвалідність, її група, ступінь обмеження здатності до праці, причина та час виникнення; 3) рішення органу ПФУ про призначення пенсії по інвалідності певного розміру» [27, с. 11-12].

«У разі смерті особи у період перебування на державній службі за наявності у померлого годувальника стажу державної служби не менше 10 років непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні (при цьому дітям - незалежно від того, чи були вони на утриманні померлого годувальника), призначається пенсія у зв'язку з втратою годувальника на одного непрацездатного члена сім'ї у розмірі 70 % суми заробітної плати померлого годувальника, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а на двох і більше членів сім'ї - 90 %. До непрацездатних членів сім'ї належать особи, зазначені у ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [30]. «Право на призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника на умовах, передбачених ч. 10 цієї статті, мають також непрацездатні члени сім'ї померлої особи, яка отримувала або мала право на пенсію за цим Законом» [30].

Постановою КМУ від 25.03.2016 р. № 229 затверджено Порядок

обчислення стажу державної служби. Таке обчислення здійснює служба управління персоналом державного органу. До стажу державної служби зараховуються: «час перебування на посаді державної служби; на посаді народного депутата України; на посадах працівників дипломатичної служби; перебування на посадах в органах місцевого самоврядування; на посадах суддів; на посадах прокурорів; на посадах, на яких присвоюються військові та спеціальні звання; час професійного навчання держслужбовця з відривом від служби, якщо не пізніше 75 днів після його завершення така особа повернулася на державну службу; час, коли держслужбовець не працював з поважних причин, але залишався у трудових відносинах з державним органом; час перебування державного службовця у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а у разі, якщо дитина потребує домашнього догляду – у відпустці без збереження заробітної плати тривалістю, який визначено у медичному висновку, однак не більше як до досягнення дитиною шестирічного віку; час перебування на посадах радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів КМУ, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також на посадах патронатних служб в інших державних органах» [32].

Завершуючи цей підрозділ, наведемо позицію А. Колотіка, який переконливо доводить, що особливостями правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення є наступні: «1- їм притаманний публічно-правовий характер; 2- їх можна назвати аліментарними з певною умовністю; 3- вони є перерозподільними відносинами, оскільки в юридичній формі виражають та закріплюють економічні відносини по витратам відповідних суспільних фондів споживання (ПФУ, державного бюджету) на задоволення життєво необхідних потреб, які визначені законодавством для відповідних категорій

населення» [27, с. 10]. Цей же автор пропонує змінити назву «пенсії за віком» на термін «пенсія по старості», оскільки вік є основоположною ознакою не тільки цього виду пенсії, крім того, ст. 46 Конституції України встановлює право на соціальний захист, зокрема, право на забезпечення особи у старості [27, с. 12].

Отже, основними підставами для призначення пенсії державному службовцю є: досягнення встановленого законом віку, наявність стажу державної служби (прирівняної до неї), а також важливе значення має вік виходу на пенсію. Оскільки за загальним правилом відповідно до Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року передбачено право на пенсійне забезпечення державних службовців відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Розмір пенсії державного службовця обраховується у відсотках до заробітку особи, яка претендує на зазначений вид пенсійного забезпечення. На сьогоднішній день в Україні сформована система нормативних актів, які регулюють призначення, підстави, розмір пенсії, однак реформування і державної служби, і системи пенсійного страхування/забезпечення вносить зміни до сталих приписів. І далі у 3 розділі ми розглянемо виклики воєнного часу, які внесли зміни і до пенсійного забезпечення державних службовців.

РОЗДІЛ 3.

СУЧАСНИЙ СТАН ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

3.1. Особливості пенсійного забезпечення в умовах воєнного стану

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [33]. Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначено цим Законом.

В умовах воєнного стану інститут пенсійного забезпечення державних службовців зазнав певних змін, однак деякі з них мають опосередкований характер, а деякі будуть введені після завершення/скасування воєнного стану. На аналізі цих змін ми зосередимо увагу.

Постановою КМУ від 14.09.2016 р. № 622 затверджено Порядок призначення пенсій деяким категоріям осіб [31]. До Постанови були 12.07.2024 р. внесені зміни. Ці зміни стосуються обчислення розміру пенсії.

До п. 4 Порядку внесли норму, відповідно до якої «за бажанням осіб, які мають не менше 20 років стажу роботи на посадах, які відносяться до категорії посад державної служби, і які на дату виходу на пенсію не перебувають на державній службі, розмір виплат визначається в середніх розмірах, визначених законодавством, таких виплат за місяць, що передує місяцю звернення за призначенням пенсії за відповідною посадою за останнім місцем роботи на державній службі. Середньомісячна сума виплат за місяць визначається шляхом ділення загальної суми таких виплат за місяць на фактичну чисельність державних службовців за відповідною (прирівняною) посадою за останнім місцем роботи на державній службі» [31]. Крім того, важливого значення набуло проведення державним органом класифікації посад державної служби. Для реалізації зазначеної новели до Постанови були внесені п 4-1 та 4-2.

Відповідно до п. 4-1 «для призначення пенсії державним службовцям, які працювали з 1 січня 2024 р. в державних органах, які провели класифікацію посад державної служби, та посади яких було класифіковано, заробітна пата визначається з урахуванням: посадових окладів, надбавок за ранг та вислугу років, встановлених на дату звернення за призначенням пенсії (за посадою, передбаченою штатним розписом); розмірів виплат, які визначені Порядком, у середньомісячних сумах за період починаючи з 1 січня 2024 року до місяця звернення особи. Розмір посадового окладу визначається за останньою займаною посадою державної служби, яка передбачена штатним розписом державного органу, на дату звільнення або звернення особи за призначенням пенсії» [31].

«Особам, які працювали на посадах державної служби, класифікацію яких було проведено, і мають не менш як 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, та які на дату виходу на пенсію не перебувають на державній службі, розмір виплат, зазначених в абзацах третьому - п'ятому пункту 4 цього Порядку, починаючи з 1 січня 2024 р. за вибором таких осіб визначається в середньомісячних сумах за період з 1 січня 2024 р. до місяця звернення особи або за місяць, що передує місяцю звернення за призначенням пенсії, але не раніше 1 січня 2024 р., визначених за відповідною (прирівняною) посадою (посадами) державної служби у штатному розписі державного органу,

встановленою на основі класифікаційного коду, в середніх розмірах, визначених законодавством, таких виплат. Середньомісячна сума зазначених виплат за місяць визначається шляхом ділення загальної суми таких виплат за місяць на фактичну чисельність державних службовців за відповідною (прирівняною) посадою (посадами) за останнім місцем роботи на державній службі за визначеним класифікаційним кодом. При цьому для осіб, які звернулися за призначенням пенсії у січні 2024 р., середньомісячна сума таких виплат визначається з розрахунку виплат за січень 2024 р. як за повний місяць» [31].

П. 4-2 зазначає, що «для державних службовців, які працювали в державних органах, що провели класифікацію посад державної служби, та яких не було переведено на посади, передбачені штатним розписом або які звільнилися до 1 січня 2024 року з таких органів, визначення заробітної плати для призначення пенсії державним службовцям здійснюється відповідно до норм. Визначених у п. 4 цього Порядку, а посадовий оклад, надбавки за ранг та вислугу років враховуються в розмірах, встановлених на 31 грудня 2023 року, а розмір виплат (крім посадового окладу, надбавки за ранг та вислугу років), що включається в зарібок для обчислення пенсії визначається за будь-які 60 календарних місяців роботи на посаді державної служби підряд перед зверненням за пенсією незалежно від наявності перерв, але не пізніше 31 грудня 2023 року» [31].

Постановою КМУ від 01.04.2025 року № 369 затверджено Деякі питання проведення класифікації посад державної служби і внесені зміни до Каталогу типових посад державної служби і критерії віднесення до таких посад, який було затв. Постановою КМУ від 23 жовтня 2023 р. № 1109. Відповідно до Постанови класифікація посад передбачає процес розподілу посад державної служби та присвоєння їм класифікаційних кодів на підставі віднесення посад до відповідних сімей та рівнів [34]. В більшості випадків питання класифікації посад державних службовців розглядаються в відношенні до питання реформування оплати праці, однак значення класифікації значно глибше, оскільки її результати можуть бути у подальшому використовуватися для організації професійного навчання державних службовців, розвитку професійної кар'єри державного службовця і, в

цілому, реформуванні державної служби з метою наближення її до європейських стандартів. Критеріями класифікації посад є: сім'я посади, рівень посади, юрисдикція та тип державного органу [34]. Вона дозволяє не тільки визначити посади державної служби, а й запровадити систему визначення вартості посад – грейдинг. До одного грейдингу будуть відносити посади з однаковим навантаженням, складністю та відповідальністю роботи незалежно від міста чи розміру відомства, яке там знаходиться, оскільки однакова робота оплачується однаково. Сім'я посад – це об'днання типових посад державної служби за функціональними напрямками діяльності [34]. Всього передбачено 27 сімей: адміністративне керівництво; адміністрування та надання публічних послуг; аналіз державної політики та нормотворча діяльність; бухгалтерія; внутрішній аудит; господарські функції; державний нагляд і контроль; діловодство, канцелярія та архів; забезпечення реалізації (координація реалізації) державної політики; закупівлі; запобігання корупції; інформаційна безпека та кіберзахист; комунікація та інформаційне забезпечення; літературне редагування; міжнародне співробітництво; оборонна робота, мобілізаційна підготовка і мобілізація; організаційне забезпечення виконання функцій суду або конституційного провадження; організація засідань; правове забезпечення; протокол та церемоніал; режимно-секретна діяльність; управління державною власністю; управління інформаційно-комунікаційними системами; управління персоналом; управління прецедентами інформатизації; управління фінансами; цивільний захист та охорона праці [34]. Усі посади відповідно до класифікації діляться на 9 рівнів.

Для посад державної служби категорії «А» та «Б»:

«1. Перший керівний рівень включає вище колегіальне керівництво колегіальним державним органом або вища керівна посада державної служби в державному органі у складі апарату (секретаріату) державного органу, юрисдикція якого поширюється на всю територію України. Основною метою посади є керівництво та організація роботи державного органу, зокрема колегіального державного органу, його апарату на центральному рівні, координація та контроль діяльності територіальних органів, підприємств,

установ та організацій, що належать до сфери управління державного органу» [34].

«2. Другий керівний рівень – вища керівна посада державної служби в державному органі у складі апарату (секретаріату) державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію АРК, однієї або кількох областей, м. Києва та Севастополя. Основною метою посади є керівництво та організація роботи державного органу, його апарату (секретаріату) на міжобласному або обласному рівні, координація та контроль діяльності територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління державного органу (за наявності)» [34].

«3. Третій керівний рівень – вища посада державної служби в державному органі у складі апарату (секретаріату) державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення. Основною метою посади є керівництво та організація роботи державного органу, його апарату (секретаріату) на районному рівні, координація та контроль діяльності територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління державного органу (за наявності)» [34].

Для посад державної служби категорії «Б»:

«4. Четвертий керівний рівень – посада керівника, який очолює самостійний структурний підрозділ, до складу якого входять інші структурні підрозділи у складі апарату (секретаріату) державного органу (наприклад, директорат, управління, департамент) » [34].

«5. П'ятий керівний рівень – посада керівника, який очолює структурний підрозділ у складі самостійного структурного підрозділу та має у підпорядкуванні декілька структурних підрозділів або очолює малочисельний самостійний структурний підрозділ (відділ, сектор). Прикладом може стати Управління, у складі якого є інші підрозділи або сектор чи відділ» [34] .

«6. Шостий керівний рівень – посада керівника, який очолює структурний підрозділ, що входить до складу самостійного структурного

підрозділу та не має у складі інших структурних підрозділів, або очолює структурний підрозділ у складі іншого структурного підрозділу у державного органу, його апарату (секретаріату). Прикладом може бути відділ у складі департаменту чи сектор у складі відділу» [34].

Для посад державної служби категорії «В»:

«7. Вищий фаховий рівень – посада державної служб, яка входить до складу структурного підрозділу державного органу, його апарату (секретаріату).

Основною метою службової діяльності є розроблення в межах наданих повноважень комплексних пропозицій щодо формування та/або реалізації державної політики/ забезпечення діяльності державного органу за окремим напрямом діяльності структурного підрозділу або державного органу» [34].

«8. Середній фаховий рівень – посада державної служби, яка входить до складу структурного підрозділу державного органу, його апарату (секретаріату).

Основною метою службової діяльності є підготовка в межах наданих повноважень пропозицій (інформації, даних) для їх використання під час формування та/або реалізації державної політики/ забезпечення діяльності структурного підрозділу або державного органу» [34].

«9. Початковий фаховий рівень – посада державної служби входить до складу структурного підрозділу державного органу, його апарату (секретаріату).

Основною метою службової діяльності є підготовка в межах наданих повноважень пропозицій (інформації, даних), які передбачають механічну роботу, не передбачають аналізу та інтерпретації, глибоких знань законодавства для їх використання під час здійснення заходів щодо забезпечення реалізації політики у сфері діяльності державного органу або забезпеченні та підтримці діяльності державного органу» [34].

В період дії воєнного стану був прийнятий ще один важливий нормативний акт, спрямований на регулювання оплати праці державних службовців, що також опосередковано вплине на їх пенсійне забезпечення, оскільки, як ми писали вище, встановлена пряма залежність розміру пенсії від рівня заробітної плати. 11.03.2025 року був прийнятий Закон України № 4282-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці

державних службовців на основі класифікації посад» [35]. Національне агентство України з питань державної служби визначило, що це стане «важливим кроком для розбудови прозорої, передбачуваної та конкурентної системи оплати праці на державній службі, що ґрунтується на класифікації посад» [36]. Крім того, НАДС зазначило, що основною метою реформування внесених змін стане: «запровадження прозорої і зрозумілої системи оплати праці державних службовців на основі класифікації посад; посилення ролі посадового окладу; впровадження системи грейдів; припинення необґрунтованих стимулюючих виплат» [36].

У прийнятій у 2021 році Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 рр. за напрямом Професійна публічна служба та управління персоналом було визначено, що «підвищення престижу держави та її конкурентоспроможності як роботодавця та створення можливості залучити та утримувати найбільш кваліфікованих працівників на державній службі передбачає: підвищення прозорості, передбачуваності та справедливості заробітної плати, посилення ролі сталої частини та обмеження варіативної частини в структурі заробітної плати на індивідуальному рівні та фонду заробітної плати кожного державного органу (а саме, частка сталої заробітної плати повинна становити не менше як 70 %, а варіативної – не більше, ніж 30%), зменшення та усунення розриву в оплаті праці державних службовців» [37]. «зменшення частки премій в структурі заробітної плати сприятиме запобіганню встановлення керівником розміру оплати на власний розсуд, а також зниженню ризику політизації державних службовців» [37]. Також Стратегією передбачалось впровадження класифікації посад державної служби – визначення типових посад з урахуванням функціональної спрямованості, мети та цінності посади; встановлення конкурентного рівня заробітної плати [37].

Першим кроком стало встановлення класифікації посад, про які писали вище. Однак за даними НАДС на початок 2025 року показник щодо кількості класифікованих посад (понад 146 тис. посад державної служби у більш ніж трьох тисячах органів держави) не змінився, а також була зафіксована значна кількість повторних класифікацій – 1640, що зумовлено було і зміною структури штатного

розпису та функцій державного органу (91%), зверненням працівників або іншими причинами, які були пов'язані з призначенням або переведенням на посаду (5%), зміною фонду оплати праці (3%) чи всіма названими причинами (1%) [36].

Відповідно до норм Закону України № 4282-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» заробітна плата державного службовця буде складатися із сталої заробітної плати – фіксована заробітна плата та основна винагорода за виконання посадових обов'язків: посадовий оклад, який з 1 січня 2026 р. в мінімальному розмірі не може становити менше 2,5 розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб; надбавка за вислугу років – в розмірі 2% посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік стажу державної служби, але не більше 30% посадового окладу, це введення з 01квітня 2015р.; надбавка за ранг – визначається КМУ під час затвердження схеми посадових окладів на посадах державної служби, але на 2025 рік вони залишилися незмінними [35].

Варіативна заробітна плата включає премії: місячну премію, яка не може перевищувати 30% розміру посадового окладу за фактично відпрацьований час протягом місяця; квартальна премія, яка не може перевищувати 90% розміру посадового окладу державного службовця за фактично відпрацьований час протягом кварталу; премія за результатами щорічного оцінювання [35]. Крім того, передбачено і інші гарантії та компенсації, до яких відносять грошову допомогу, яка одночасно виплачується з настанням щорічної відпустки (розмір включає суму посадового окладу, надбавки за вислуги років та надбавки за ранг державного службовця), а також матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань. Ці виплати не враховуються при формуванні фондів сталої та варіативної заробітної плати [35]. «На період дії воєнного стану та протягом 6 місяців після припинення можуть встановлюватися додаткові коригуючі коефіцієнти для оплати праці

державних службовців з урахуванням особливостей адміністративно-територіальних одиниць» [35].

Законом України № 4282-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» передбачено, що інструментом для належного планування фонду оплати праці на єдиних умовах стане створений Порядок формування фонду оплати праці в державному органі, який був затверджений Постановою КМУ від 06.06.2025 р. № 668 [38]. «Цей Порядок визначає питання формування фонду оплати праці державних службовців у державному органі, джерелом якого є кошти державного бюджету, та поширюється на державні органи, їх апарати (секретаріати), в яких оплата праці державних службовців регулюється Законом України «Про державну службу» та іншими законами» [38].

Однак, для того, щоб успішно реалізувати реформи щодо оплати праці державних службовців необхідне належне фінансування, або, як називає, Стратегія, стале фінансове забезпечення [37].

Завершуючи підрозділ магістерської роботи, присвячений змінам в законодавстві щодо пенсійного забезпечення в умовах воєнного стану, проаналізуємо одне важливе рішення Конституційного Суду України. Справа стосувалася питання неможливості проведення перерахунків пенсій державним службовцям, які були призначені старим Законом України «Про державну службу» від 16.12.1993 року, оскільки ст. 37-1 цього Закону втратила чинність, але ж саме вона передбачала порядок та умови проведення перерахунків пенсій державних службовців [30].

Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою В.І. Мосюрчака щодо відповідності Конституції України (конституційності) підп. 1 п. 2 розд. XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) від 23 грудня 2022 р. № 3-р/2022 Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає

Конституції України (є неконституційним), підп. 1 п. 2 розд. XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, оскільки він унеможливив перерахунок розмірів пенсій, призначених на підставі ст. 37 Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 року № 3723-XII зі змінами [39]. Цей пункт втрачає чинність через 3 місяці з дня припинення чи скасування в Україні воєнного стану, але Верховна Рада України зобов'язана в нормувати перерахунок розмірів пенсій осіб, яким надано право на призначення пенсії на підставі статті 37 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII зі змінами, з урахуванням приписів Конституції України та цього Рішення [39]. Органи Пенсійного Фонду України відмовляють пенсіонерам-колишнім державним службовцям на переведення на більш вигідну пенсію та призначають страхову пенсію відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

3.2. Пенсійне забезпечення державних службовців у державах світу

М. Шумило при дослідженні пенсійного забезпечення державних службовців в інших державах світу визначив, що в Західній Європі по різному вирішують питання реалізації державними службовцями права на пенсію, що стосується пенсійного віку, строків служби, наявності спеціальних пенсійних режимів. Це залежить від правових традицій кожної держави, однак є єдине, що їх об'єднує – вони не є дискримінаційними у порівнянні із пенсійним забезпеченням інших категорій громадян. «Це пояснюється тим, що європейське законодавство розвивалося безперервно, без значних історичних потрясінь, воно базується на столітніх звичаях, традиціях та принципах, які проходили еволюційні зміни від монархії до демократичної країни. Саме тому, досвід країн Західної Європи є цінним для проведення власної пенсійної реформи» [25, с. 10].

Якщо в Україні державні службовці, що вийшли на пенсію, майже відразу починають відчувати матеріальні труднощі, то у Франції, наприклад,

справа йде зовсім по-іншому. Людина вийшовши на відпочинок, отримує нарешті бажане відчуття свободи та можливість реалізації чисельних планів. Граничний вік перебування на державній службі в цій державі становить 55 років з можливістю продовжити трудову діяльність до 60 років, або 60 років з можливістю продовжувати працювати до 65 років. Окремі категорії державних службовців виконують свої повноваження до 68 років. Мінімальна тривалість вислуги років, що дає право на призначення відповідної пенсії, становить 15 років дійсної служби. Але пенсія за вислугу може призначатися незалежно від терміну служби за умови інвалідності, отриманої при виконанні службових обов'язків або при виконанні громадського обов'язку чи порятунок життя людей [40, с. 65].

У разі смерті працюючого його вдова або вдівець має право на отримання пенсії з нагоди втрати годувальника, рівну 50 % суми, на яку він мав право. «Пенсія з нагоди втрати годувальника також виплачується дітям померлого службовця. Кожна дитина до досягнення 21 року, має право на одержання 10 % суми пенсії, яку отримував або на яку мав право померлий батько на момент смерті» [41, с. 62].

Наступним прикладом буде пенсійне забезпечення у країнах Прибалтики. Проведення пенсійної реформи у Латвії припало на 1995 рік. Ця реформа визначила, що у Латвії існує єдина загальнонаціональна система пенсійного забезпечення. «Службовці у всіх секторах підпорядковані цій системі без поділу за спеціальними умови та окремими групами і поширюється на усі види штатів та усі категорії державних службовців. Згідно із пенсійною системою Латвії пенсії поділяються на два види: трудові пенсії (по старості, при втраті працездатності (інвалідності), на випадок втрати годувальника) та соціальні пенсії. Тільки для військовослужбовців та працівників органів внутрішніх справ існує своя професійна програма пенсійного забезпечення» [41, с. 66]. Право на пенсію для службовців «ґрунтується на встановленому державою пенсійним віком та тривалістю служби - 60 років для чоловіків зі стажем служби 25 років та 55 років для жінок зі стажем 20 років. Будь-який

максимальний вік відсутній, а пенсійний вік може бути нижчим, тривалість служби менша для спеціальних груп людей, таких як: інваліди, жінки, які мають більше п'ятеро дітей, діти-інваліди» [35].

Розмір пенсії базується на тривалості служби і середньомісячній зарплаті. «Пенсія складається із основної пенсії плюс додаткова пенсія. Основна пенсія складає 30 відсотків середньомісячної зарплати, а додаткова – 10 відсотків середньомісячної зарплати поділеної на 25 і помноженої на тривалість служби. Максимальний строк служби, який береться до уваги складає 38 років» [41. с. 68].

«Дохід від соціального податку фінансує основні соціальні виплати держави. Розмір соціального податку складає 38 відсотків зарплати, з них 37 відсотків платить роботодавець (держава), а 1 % службовець» [42, с. 169].

У Литві державні службовці підпорядковуються загально соціальним програмам пенсійного забезпечення. Лише військовослужбовці, поліція, органи безпеки та правосуддя користуються спеціальним пенсійним забезпеченням. Ці та інші положення були викладені у реформі пенсійного забезпечення, яка почала діяти з 1 січня 1995 року. «Основними вимогами отримання пенсії є пенсійний вік для жінок 60 років для чоловіків 62,5 роки (у 1995 році він складав 55 років для жінок та 60 років для чоловіків). Для того, щоб отримувати мінімальну пенсію, необхідно мати 15 річний стаж служби, щоб отримувати повну пенсію, необхідно мати 30 річний стаж (у 1995 році він складав 20 років). Такий загальний пенсійний вік поширений і на державних службовців» [4, с. 197]. Розмір пенсії ґрунтується на тривалості служби та на найвищому заробітку за 25 років, у середньому розмір пенсії складає 45 відсотків від середньомісячної зарплати [4, с. 197].

Основною вимогою для отримання пенсії по інвалідності є втрата працездатності, яка підтверджена уповноваженою установою та необхідний стаж роботи для даного віку. Один із подружжя або дитина мають право на пенсію у разі втрати годувальника, якщо особа, яка померла, має необхідний стаж роботи, що відповідає віку даної особи, як і у випадку втрати

працездатності. Один із подружжя у такому випадку має право на пенсію по втраті годувальника, якщо він має спільну із померлим дитину молодшу 18 років, якщо така особа через п'ять років досягне пенсійного віку. «Сирота молодша 18 років має право на пенсію по втраті годувальника у розмірі, що складає пенсію за вислугу років померлого. Фінансування пенсійного забезпечення у Литві покладено на Соціальний страховий фонд, який відокремлений від державного бюджету. Внески на пенсійне страхування складають 30 відсотків від зарплати службовця платить їх роботодавець (наймач), а 1% від зарплати сплачує сам державний службовець» [43, с. 16].

Восени 1991 року постанова угорського парламенту визначила Стратегію впровадження параметричної і структурованої реформи угорської системи пенсійного страхування. Сьогодні в Угорщині діє Національна пенсійна система – це одне із основних положень пенсійної реформи. Усі службовці, як державного (публічного), так і приватного секторів охоплені цією пенсійною системою. Для службовців пенсійний вік в Угорщині складає 60 років для чоловіків та 55 років для жінок. Ті, хто досяг цього віку та мають стаж роботи 20 років, мають право отримувати повну пенсію. Ті, хто мають стаж роботи менший 20 років, але більше ніж 10 років, отримують часткову пенсію. Пенсія за віком в Угорщині визначається за тривалістю трудової діяльності. «Розмір пенсії після 10 років служби складає 33 % середньомісячної зарплати за останні сім років, а розмір пенсії з 30 річним стажем складає 68 % заробітної плати» [43, с. 19].

Проаналізуємо пенсійне забезпечення в США. Громадяни США, які працюють на державній службі, мають право на державне пенсійне забезпечення. Державна пенсія формується за рахунок внесків громадян, підприємств і державних асигнувань. «Щомісячне відрахування становить 15,3% від заробітної плати, причому 7,65% виплачує роботодавець» [44, с. 102].

Право на отримання державної пенсії отримують громадяни США з 13-річним трудовим стажем. Пенсійний вік американців становить 65 років для

жінок і 67 років для чоловіків. Однак вийти на пенсію можна і раніше. Але при цьому розмір одержуваної пенсії буде на 25% менше від неї. Середня державна пенсія в США становить приблизно 40% від заробітної плати працівника. Це в середньому 1100-1200 доларів в місяць. «Розмір пенсій залежить від заробітної плати. Військові фахівці та державні службовці отримують пенсії вище інших категорій громадян. Пенсії індексуються в залежності від вартості життя, зростання цін та інших факторів» [45, с. 26].

Пенсійна система Китаю на сьогоднішній день знаходиться в стадії реформування. Справа в тому, що державного пенсійного забезпечення в Китаї практично не існує. Державну пенсію отримує лише кожен четвертий китаєць. Решту пенсіонерів за старими звичаями зобов'язані утримувати їх діти. Державний пенсійний фонд формується за рахунок пенсійних внесків, які складає 11% від заробітної плати, 8% відраховують самі працівники, а 3% - роботодавці. За службовців бюджетної сфери відрахування в пенсійний фонд здійснює держава. Право на отримання державної пенсії мають державні службовці, які мають трудовий стаж не менше 15 років [24, с. 42].

Пенсійний вік в Китаї становить 50-55 років для жінок і 60 років для чоловіків. Середня пенсія становить від 900 до 1360 юанів (близько 80 доларів). При цьому державні службовці отримують пенсії на порядок вище звичайних працівників. Пенсіонерів, які працювали в сільській місцевості, містять родичі. В окремих районах Китаю на підприємствах створюються своєрідні накопичувальні фонди, з яких згодом виплачуються пенсії працівникам. «Щомісячні виплати становлять 20% від середньомісячної заробітної плати. Однак питання пенсійного забезпечення основної маси китайських пенсіонерів залишається дуже гострою проблемою. Після обмеження народжуваності, одній дитині достатньо складно утримувати своїх старих батьків» [24, с. 42].

Досконалою є пенсійна система в Великобританії. Основні державні пенсії виплачуються всім підданам Великобританії по досягненню ними пенсійного віку. Причому розміри таких пенсій фіксовані і не залежать від

стажу або інших факторів, і виплачується за рахунок доходів від оподаткування. Розмір такої пенсії невеликий. Тому для всіх пенсіонерів, які мають певний трудовий стаж, є ще альтернатива - це пенсії за вислугою років, які залежать від стажу і заробітної плати. Пенсійний вік в Великобританії на сьогоднішній день становить 65 років для чоловіків і 60-65 років для жінок (це залежить від року народження). Пенсіонери, які продовжують працювати, мають право на надбавку до пенсії за кожен проработаний рік. Така надбавка може становити до 25% заробітної плати.

Розміри мінімальних пенсій залежать від сімейного стану пенсіонерів. Для одиноких людей це 147,70 фунтів в тиждень, для сімейних пар - 217,90 фунтів в тиждень. Право на отримання державної пенсії має кожна людина, яка сплачувала податки протягом 30 років. «Особливістю пенсійного забезпечення в Великобританії є обкладення ряду пенсій податками. Пенсії не обкладаються податком, якщо не перевищено поріг індивідуальної податкової пільги» [42, с. 169].

Варто зауважити, що в європейських країнах не відмовляються від практики спеціальних умов пенсійного забезпечення державних службовців. Згідно з Рекомендаціями № R (2006) 6 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам Ради Європи про статус публічних службовців у Європі, ухваленими 24.02.2000 р., «держава повинна забезпечувати соціальний захист публічних службовців, зокрема їх пенсійне забезпечення на основі як загальної системи, так і особливих механізмів соціального й пенсійного забезпечення (п. 11)» [46, с. 152]. Зокрема, у Чехії пенсія ґрунтується на «пенсійних бонусах» залежно від стажу та умов проходження служби, в Естонії загальну пенсію за віком чиновника призначають з підвищенням залежно від стажу (до 50% при стажі служби понад 30 років).

Т. Кравчук, досліджуючи особливості пенсійного забезпечення європейських держав у сфері пенсійного забезпечення у разі втрати годувальника, звертає увагу на спільні риси, які характерні для пенсійного законодавства: «по-перше, розмір пенсії встановлюється у відсотках до пенсії,

яку отримав або міг отримати померлий годувальник; по-друге, диференціація розміру пенсії проводиться за кількома критеріями, а саме, залежно від суб'єкта призначення, кількості померлих батьків, кількості осіб, яким призначається даний вид пенсії; умов надання права на пенсію, які стосуються: віку вдови/вдівця, дитини-сироти, іноді померлого годувальника; тривалості шлюбу з померлим годувальником; наявності необхідного страхового стажу у померлого годувальника; перебування у громадянстві тієї чи іншої країни померлого годувальника або вдови/вдівця, чи дитини-сироти; повторний шлюб переважно розглядається як підстава припинення виплати пенсії у разі втрати годувальника» [26, с. 9-10].

Отже, в умовах воєнного стану інститут пенсійного забезпечення державних службовців зазнав певних змін, однак деякі з них мають опосередкований характер, а деякі будуть введені після завершення/скасування воєнного стану. Проведене порівняльно-правове дослідження правового регулювання пенсійного забезпечення державних службовців дає можливість визначити особливості пенсійних режимів, різні підходи до пенсійного віку, стажу служби, страхових внесків, заохочень державних службовців. Досліджене законодавство іноземних країн є важливим зразком реформування пенсійної системи. Результати аналізу зазначених пенсійних режимів будуть корисні для розробки теоретичної бази реформи пенсійного забезпечення державних службовців України.

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначеної мети та поставлених завдань магістерської роботи були отримані результати, які в сукупності вирішують актуальне наукове завдання щодо особливості пенсійного забезпечення державних службовців в сучасних умовах в Україні. В узагальненому вигляді результати можна звести до таких теоретичних та практичних висновків:

1. Державну службу можна охарактеризувати як динамічну, багатомірну складну, багатокомпонентну, функціональну, комплексну систему з різнорівневими горизонтальними і вертикальними зв'язками, зовнішніми впливами та внутрішніми процесами. За чинним законодавством державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави. В період незалежності нашої держави було прийнято достатньо нормативно-правових актів як законодавчого, так і підзаконного характеру, які були спрямовані на врегулювання окремих питань функціонування державної служби.

2. Державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби. Державні службовці є суб'єктами службово-трудова відносин. Їхня діяльність має регулюватися нормами трудового та адміністративного законодавства. Державний службовець наділений складним дуальним статусом - один статус обумовлений тим, що він є суб'єктом адміністративного права та виконує державні функції, а інший статус обумовлений тим, що діяльність державного службовця є професійною трудовою діяльністю, а тому він стає суб'єктом трудових правовідносин з моменту призначення на посаду (суб'єктом трудового права з моменту участі у конкурсі на обіймання посади як однієї з

форми працевлаштування), і його діяльність має врегульовуватись нормами трудового законодавства.

3. Загального визначення поняття пенсія, яке б охоплювало всі види пенсій не тільки в солідарній системі, алей в накопичувальній, та види спеціальних пенсій, законодавство не дає. Закон України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування» визначає, що пенсія – «щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у визначених випадках». Аналіз теоретичних досліджень дає можливість визнати, що пенсійне забезпечення державних службовців є окремим правовим інститутом, якому притаманний суб'єктний та юридичний склад, правове регулювання та порядок обчислення пенсії, а також і власне спеціальне законодавство, яке встановлює спеціальну правосуб'єктність учасників пенсійних відносин, зміст цих відносин, спеціальний стаж державної служби, спеціальний порядок обчислення, призначення та перерахунку пенсій. Тобто поряд із трирівневою системою пенсійного страхування є система спеціального пенсійного забезпечення, яка запроваджена для окремих осіб, які потребують інших підходів у сфері пенсійного забезпечення, причому рівень їх забезпечення вищий.

4. Основними підставами для призначення пенсії державному службовцю є: досягнення встановленого законом віку, наявність стажу державної служби (прирівняної до неї), а також важливе значення має вік виходу на пенсію. Оскільки за загальним правилом відповідно до Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року передбачено право на пенсійне забезпечення державних службовців відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Розмір пенсії державного службовця обраховується у відсотках до заробітку особи, яка претендує на зазначений вид пенсійного забезпечення. На сьогоднішній день в Україні сформована система нормативних актів, які регулюють

призначення, підстави, розмір пенсії, однак реформування і державної служби, і системи пенсійного страхування/забезпечення вносить зміни до сталих приписів.

5. В умовах воєнного стану інститут пенсійного забезпечення державних службовців зазнав певних змін, однак деякі з них мають опосередкований характер, а деякі будуть введені після завершення/скасування воєнного стану. В період дії воєнного стану були прийняті декілька важливих нормативних актів, спрямованих на реформування та проведення класифікації посад та регулювання оплати праці державних службовців, що також опосередковано вплине на їх пенсійне забезпечення, оскільки встановлена пряма залежність розміру пенсії від рівня заробітної плати. У цей же період було прийнято рішення Конституційним Судом України щодо визнання таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), підп. 1 п. 2 розд. XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, оскільки він унеможливив перерахунок розмірів пенсій.

6. В Західній Європі та США по-різному вирішують питання реалізації державними службовцями права на пенсію, що стосується пенсійного віку, строків служби, наявності спеціальних пенсійних режимів. Це залежить від правових традицій кожної держави, однак є єдине, що їх об'єднує – вони не є дискримінаційними у порівнянні із пенсійним забезпеченням інших категорій громадян. В європейських країнах не відмовляються від практики спеціальних умов пенсійного забезпечення державних службовців. Однак досвід призначення, перерахунку, підвищення пенсій державному службовцю у державах світу може сприяти вдосконаленню сучасного вітчизняного законодавства та правозастосовчої практики. Досконалою є пенсійна система в Великобританії. Основні державні пенсії виплачуються всім підданам Великобританії по досягненню ними пенсійного віку. Причому розміри таких пенсій фіксовані і не залежать від стажу або інших факторів, і виплачуються за рахунок доходів від оподаткування. Пенсіонери, які продовжують працювати,

мають право на надбавку до пенсії за кожен пророблений рік. Така надбавка може становити до 25% заробітної плати. Розміри мінімальних пенсій залежать від сімейного стану пенсіонерів. Особливістю пенсійного забезпечення в Великобританії є обкладення ряду пенсій податками. Пенсії не обкладаються податком, якщо не перевищено поріг індивідуальної податкової пільги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
(дата звернення 22.09.2025).
2. Леліков Г.І. Організаційно-правові засади формування і функціонування державної служби в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1999. 20 с.
3. Озірська С.М. Системи державної служби європейських країн: Велика Британія, Російська Федерація, Україна, Французька Республіка. Науково-аналітичне дослідження. К.: Вид-во УАДУ при Президентові України, 1999. 168 с.
4. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців: дис...д-ра. юрид. наук: 12.00.05 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 453 с.
5. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підруч. для вузів. Харків, 2000. 108 с.
6. Про державну службу: Закон України від 10.15.2015 р. № 889-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-19> (дата звернення 22.09.2025).
7. Державне управління в Україні: навч. посібник / ред. В.Б. Авер'янова, Київ: Юрінком Інтер, 1999. 396 с.
8. Коваль Л.В. Адміністративне право. курс лекцій. Л.: Вентурі, 1996. 208 с.
9. Короткий тлумачний словник української мови: Київ: Просвіта, 2010. 728 с.
10. Іншин М.І. Поняття державної служби в Україні: багатоаспектний підхід
Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2002. № 20. С. 331-334.
11. Дубенко С.Д. Державна служба в Україні: навч. посібник. Київ. Вид-во УАДУ, 2000. 168 с.
12. Ткач Г. Й. Правові гарантії діяльності посадових осіб. *Вісник УАДУ*. 2000. №3. С. 321-326.

13. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ: Атіка, 2007. 524 с.
14. Про застосування англійської мови в Україні: Закон України від 04.06.2024 р. № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3760-20> (дата звернення 26.09.2025).
15. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
16. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
17. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: Постанова КМУ від 12 квітня 2022 р. № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
18. Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 07 березня 2022 року № 221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
19. Роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби щодо проходження публічної служби в умовах воєнного стану. URL: <https://nads.gov.ua/sluzhbovcyam/rozyasnennya> (дата звернення: 30.09.2025).
20. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 р. № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1682-18> (дата звернення 26.09.2025).
21. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 26.09.2025).
22. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18> (дата звернення 26.09.2025).

- 23.Опришко В. Ф., Шульженко Ф. П., Шимон С. І. Правознавство: підручник К. КНЕУ. 2003. 767 с.
- 24.Право соціального забезпечення. академічний курс: підруч за ред. П.Д. Пилипенко. Київ. Ін Юре, 2008. 504 с.
- 25.Шумило М. М. Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 Одеська національна юридична академія. Одеса. 2009. 20 с.
- 26.Кравчук Т.В. Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: автореф. дис....к-та юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2008. 22 с.
27. Колотік А.Т. Правове регулювання спеціального пенсійного забезпечення в Україні: автореф. дис....к-та юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2011. 20 с.
- 28.Про загальнообв'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 09.07.2003р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>(дата звернення: 30.09.2025).
29. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 09.07.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1057-15> (дата звернення: 30.09.2025).
- 30.Про державну службу: Закон України № 3723-XII від 16.12.1993 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3723-12> (дата звернення: 30.09.2025).
- 31.Порядок призначення пенсій деяким категоріям осіб. Затв. Постановою КМУ від 14.09.2016 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
- 32.Порядок обчислення стажу державної служби. затв. Постановою КМУ від 25.03.2016 р. № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2016-%D0%BF#Text>(дата звернення: 30.09.2025).
- 33.Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р.№ 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19> (дата звернення: 28.09.2025).

34. Деякі питання проведення класифікації посад державної служби. затв. Постановою КМУ від 01.04.2025 року № 369. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/369-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.09.2025).
35. Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад: Закон України № 4282-IX від 03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4282-20#Text>(дата звернення: 28.09.2025).
36. Сайт Національного агентства України з питань державної служби URL: <https://nads.gov.ua/news/volodymyr-zelenskyi-pidpysav-zakon-ukrainy-pro-vnesennia-zmin-do-deiakykh-zakoniv-ukrainy-shchodo-vprovadzhennia-iedynykh-pidkhodiv-v-oplati-pratsi-derzhavnykh-sluzhbovtziv-na-osnovi-klasyfikatsii-posad>(дата звернення: 28.09.2025).
37. Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 рр.: схвалена розпорядженням КМУ від 21.07.2021 р. № 831-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/pars-2022-2025-ukr.pdf> (дата звернення 26.10.2025).
38. Порядок формування фонду оплати праці в державному органі. Затв. Постановою КМУ від 06.06.2025 р. № 668. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668-2025-%D0%BF#Text>(дата звернення: 28.09.2025).
39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) від 23.12.2022 р. № 3-р/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/va03p710-22>(дата звернення: 28.09.2025).

40. Заболотна С.В. Пенсійне забезпечення державних службовців в Україні: реалії та механізми реформування. *Право та державне управління*. 2016. №1. С. 63–69.
41. Оболенський О.В. Концептуальні основи формування професійно-кваліфікаційних характеристик державних службовців. *Вісник державної служби України*. 1998. № 2. С. 62-68.
42. Шумило М.М. Особливості правового регулювання пенсійного забезпечення державних службовців у країнах Центральної та Східної Європи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2007. № 10. С. 168–176.
43. Гурик А. Ю. Зміст пенсійних правовідносин державних службовців: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 19 с.
44. Венедиктов В.С. Організаційно-правові засади сучасної державної служби України: наук.-практ. посібник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 172 с.
45. Черноног Є. С. Державна служба: історія, теорія і практика: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 464 с.
46. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України. за заг. ред. Тимошука В.П. Школика А.М. Центр політико-правових реформ. Київ. Конус-Ю, 2007. 270 с.